

שיעור כללי: העדאה

סוגיות בגמרא הפותחות את הדין ביחס להבנת העדאה:

תזכורת לדברים שלמדנו: הכלל המופיע במשנה ב ע"א לגבי נזיקין הגדרת קרן כ"כוונתו להזיק"; סוגיית פלגא נזקא ממונא או קנסא – על מה הוויכוח.

משנה ב"ק כג ע"ב, לפחות עד "המשסה כלבו של חבירו" (לדלג את הפרטים, רק את העקרונות) **לשים לב גם לסוגיית ליעודי גברא או ליעודי תורא** והדרך בה המאירי מציג את הסוגיה; תוד"ה "השתא", קושיית הרש"ש על תוס' (מודפס באחרונים שבסוף הגמרא. למיטיבי לכת: גם מהר"ם); תוד"ה במכירין בסופו – "ותימה דלא משני" – איזה דין מיוחד לגבי העדאה עולה מפסק ההלכה שבו;

משנה בבא בתרא כח ע"א (להבין רק את השורה הראשונה – מה זה חזקת הבתים), מקור דין חזקת הבתים לפי הולכי אושא (ללמוד בגמרא עד מתקיף לה רב עזירא); ושאלת רמב"ן עליהם,

יש העדאה לצוררות (יח ע"א): ההתלבטות של רש"י ביח ע"ב ד"ה "אלא" (אפשר לקרוא בקיצור בתוד"ה עי כ"א ד"ה "במועד" בארבע השורות האחרונות);

פסק המהר"ם מרוטנברג לגבי משיב הרוח ומוריד הגשם – הוא זכה לדיון עשיר, ואנחנו נלמד רק קטע קטן ממנו: סיכום של הטור ומהר"י אבוהב טור או"ח קיד;

ההסבר המקובל בעולם הישיבות: דוגמה ברש"ש שקאפ (הובא חלקית), ברב קוק בשו"ת דעת כהן, הבעיות הגדולות שיש בו, והצעת קו מחשבה נוסף.

בית הבחירה למאירי מסכת בבא קמא דף טו עמוד ב

הרבה כתבו בשם גדולי המפרשים בסוף פרק שלישי שחצי נזק של תם משתלם על פי הודאתו הואיל וקרן הוא ואינו דומה לשאר קנסות ותמיהו עליהם שהרי בסוגיא זו הקשו למי שאמר שהוא קנס ממה שאמרו המית שורי את פלוני או שורו של פלוני הרי זה משלם על פי עצמו וכן אמרו בפרק שור שנגח מ' ב' אם תם הוא מודינא ומפטרנא ומ"מ לא לסוגיית ליעודי גברא ומה שכתבו הוא שחצי נזק בבית דין אומרין לו לך ושלם אם הודה אלא שאין כופין אותו מה שאין כן בשאר קנסות שאין אומרין לו שלם כלל ואי תפס לא מפקינן מיניה אבל שאר קנסות כל שהודה מוציאין מידו אף בתפס כך כתבה בתשובת שאלה ואף בזו יש חולקין לומר שאין אומרין לו שלם כלל ולענין המית שורי את פלוני אם משלם כופר אם לאו יתבאר בפרק רביעי:

בית הבחירה למאירי מסכת בבא קמא דף כד עמוד א

ודבר זה לדעת תלוי בביאור הסוגיא ורואה אני להעריך עליו דרך קצרה כדי להודיע מאיזה צד של הלכה אנו מחייבין וכן מפני שהשמועה משתבשת ביד כמה ולא עלתה בידם כהוגן עד שיצאו להם מתוך ביאורם דרך פסק דברים משובשים שצריך להעריך עליהם ודרך ביאורה גם כן אתה מבין פסקים שבה ולא נצטרך לחזור ולכתבם והוא ששאלו בגמרא שלשה ימים אלו ליעודי תורא קא אתו או ליעודי גברא קא אתו וענין שאלה זו לדעתו הוא זה ליעודי תורא קא אתו ר"ל שאלו היה מוחזק אצל התורה בנגח בפעם ראשונה אף היא היתה עושתהו מועד אחר התראה של נגיחה ראשונה לחייבו נזק שלם מאותה התראה ואילו ולא חסה עליו כלל אלא אף מן הדין אינו נגחן עד שלשה פעמים ולא כוונה תורה בשלש התראות אלא לידע מתוכן אימתי הוא נגחן שישמרנו שכל ההתראות אינן באות אלא מצד נגיחה רביעית וא"כ כשהעידו לו על שלש הרי הודיעוהו שהוא נגחן ואין דינו בהתראה אחרת כלום או ליעודי גברא קא אתו ר"ל שכן הדין אף בפעם ראשונה היה נגחן אלא שהתורה כוונה לחוס על בעליה שלא לשלם עד שיתרוהו שלש פעמים אחת על כל נגיחה לבדה ואם כן כשהמיתנו והעידו לו על שלשה בידח מ"מ אין לו אלא התראה אחת ובשלוש נגיחות אין לנו:

שו"ת דעת כהן (ענייני יורה דעה) סימן ח

...ונראה דאינא תרי גוני חזקה: חדא, דממה שעשה ג"פ יש ראי' שהוא מוחזק לכך למפרע, שיש סי' שדבר זה הוא טבעו, ועוד שמאחר שעשה ג"פ נתחנך בכך והורגל בזה וקנה טבע זו. ונפ"מ, כשאנו תולין בסבה אחת, שגרמה כל אותן הג"פ, שאם נאמר שהחזקה באה מפני שהורגל ע"ז מה לי אם פעם א' גרמה סבה אחת, מ"מ כבר נתחנך בזה, אבל להביא ראי' מזה על טבעו של האדם א"א, ד"ל דוקא סבה זו גרמה. ולפ"ז נאמר, דפלוגתא דר"מ ור"י, אם קירב נגיחותיו עדיף או ריחק עדיף, תלוי בזה, דר"מ ס"ל דעיקר ההעדאה הוא ע"י מה שבג"פ נתחנך להעדאה, וא"כ בקירב החנך פועל יותר, ור"י ס"ל דעיקר ההעדאה תלוי במה שע"י ג"פ מוכח שטבעו כך, וא"כ ע"י קירוב י"ל דסבה אחת גרמה יותר מע"י ריחוק.

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף כח עמוד א

/מתני'. חזקת הבתים, והבורות, והשיחין, והמעורות, והשובכות, והמרחצאות, ובית הבדן, ובית השלחין, והעבדים, וכל שהוא עושה פירות תדיר - חזקתן שלש שנים מיום ליום...
גמ'. אמר ר' יוחנן, שמעתי מהולכי אושא שהיו אומרים: מנין לחזקה ג' שנים? משור המועד, מה שור

המועד כיון שנגח ג' נגיחות - נפק ל' מחזקת תם וקם ליה בחזקת מועד, ה"נ כיון דאכלה תלת שני - נפק לה מרשות מוכר וקיימא לה ברשות לוקח. אי מה שור המועד עד נגיחה רביעית לא מיחייב, ה"נ עד שנה רביעית לא קיימא ברשותיה! הכי השתא, התם מכי נגח שלש נגיחות הוי מועד, ואידך, כי לא נגח מאי לשלם? הכא כיון דאכלה תלת שני קיימא לה ברשותיה. אלא מעתה, חזקה שאין עמה טענה תיהוי חזקה, אלמה תנן: כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה! טעמא מאי? דאמרינן: דלמא כדקאמר, השתא איהו לא טעין, אכן ליטעון ליה?...

חדושי הרמב"ן מסכת בבא בתרא דף כח עמוד א

משור המועד. לא נתחוויר לי מאי ענין ז' לז', אבל נראה שלכך הקישום לומר כשם ששור המועד כיון שנגח שלש נגיחות יצא מאותה חזקה של תמות אף כאן יצאה שדה זו מחזקה של מוכר וכיון שיצאת מחזקת המוכר עליו להביא ראיה שלא מכרה שהרי זה מוחזק ועומד.

טור אורח חיים הלכות תפילה סימן קיד

והר"ם מרוטנבורק היה רגיל לומר בשמיני עצרת ברכת אתה גבור תשעים פעמים עד משיב הרוח ומוריד הגשם (ז' כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום ועכשיו אם היה מסופק א"צ לחזור וראיינו מפרק כיצד הרגל (כד א) דאמר גבי שור המועד ג' ריחוק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כ"ש ה"נ כיון דאחר ל' יום אם הוא מסופק א"צ לחזור כ"ש צ' פעמים ביום אחד וה"ר פרץ ז"ל כתב לא חזינא לרבנן קשישי דצרפת דעבדי הכי שאין הנדון דומה לראיה דהתם טעמא משום שהחזק ליגח ואם הוחזק ג' רחוקות כ"ש בג' קרובות אבל גשם שנתקן בתפלה יח' והדבר תלוי בהרגל לשונו לא אמרינן הכי. וא"א הרא"ש ז"ל היה נוטה לסברת הר"ם:

מהר"י אבוהב¹ אורח חיים סימן קיד

ריחוק נגיחותיו חייב כו'. פ', לשם אמרינן ששור נוגח הוא נגח בג"פ, ואלו הג"פ אם עשאו ביום א' הוא נגחן מק". ומזה הביא ראיה לכאן, שנראה שהטבע וההרגל יהיה מוטבע יותר באדם כשירגיל הדבר שהוא רוצה פעם אחר פעם בקירוב מאי שירחיקהו. והרי"ף כתב דלא דמי, דהתם שהוא לטבע רע שזה השור הנה כשיעשה הנגיחות בקירוב מורה שהוטבע בו זה בקנין, מה שאין כן אלו היה עושה אותן בהרחקה, שיש לנו לומר בכ"א מהן מקרה הוא. אבל כאן הדבר תלוי בהרגל הלשון, והלשון אינו מורגל כ"כ כשיעשה דבר א' בקירוב לכשיעשה אותו בריחוק. והרא"ש נוטה לסברה הראשונה, ונראה כדבריו, שהרי הרגל הלשון אינו אלא מצד הטבע המורגל באדם, והרי הוא כמו שור נוגח.

¹ ביוגרפיה - מהר"י אבוהב: רבי יצחק אבוהב (השני). הראשון הוא מחבר ספר 'מנורת המאור' חי בספרד בדור האחרון לפני הגירוש, ונפטר בפורטוגל מעט אחרי הגירוש בשנת רנ"ג (1493). היה תלמידו של רבי יצחק קנפנטון 'גאון קסטייליה' מחבר 'דרכי התלמוד'. כיהן כראש ישיבה בטולידו. תלמידו הגדול היה ר' יעקב בירב. כתב פירוש על ספר הטורים, שמרן בבית יוסף מצטט פעמים רבות כבבדור רב.